

ét, amelyet a magyar delegáció visszautasított. A magyar delegátusok kérelme az, hogy a magyar-román vitás kérdést terjesszék a hágai nemzetközi állandó bíróság elé. Chamberlain ebbe — írja a *Journal de Geneve* — semmiképp sem akar

belemenni és attól tart, hogy ha a westerplattéi kérdésben most hasonló határozatot hoznának, akkor ezzel olyan precedens teremtenének, melyet Magyarország ellen fordíthat majd a legközelebbi ülészákon.

Ady Endre hite és erkölcsse

Irta Horváth Cyrill

III.

Semmi kétség: Ady Isten-tana távol áll a kereszténységtől. »Jóság-rohamai«-ban föl-föltetszik egy-egy kálmánista reminiscencia; de rendszerint gondosan őrizkedik minden dogmától. A keresztény vallásról és annak tárgyairól alkotott véleményei teljesen materialista és nacionalista színűek. Az evangéliumokban legendákat, költeményeket lát. Jézus Krisztust egyszerűen »kigondolt«, képzeleti alaknak hirteti.

Szent elgondolás: volt egy Jézus, Ki Krisztus volt és lehetett És szerette az embereket... Úgy láttak, ahogy kigondolták: Egy kicsit véres a szíved...
(Szent elgondolás. Hal. élén.)

Egyébiránt tisztelettel gondol az Üdvözítő alakjára. Feszületre előtt megemeli a kalapját. Szeretettel szól róla, mint elődjéről, aki, mint ő, új életnek a hirdetője, mint »poétájáról«, »szent alak-ról«, »költők költőjéről«, bár beszéde hébe-korba »zavaros«, viselkedése — azt mondja — beszámíthatatlan volt. »En más boldokként nem megyek egykönnyen a kálváriára.« A *kímérák Istenéhez*, és furcsa dolgokat művelt.

Be szép, ha nem is igaz, hogy ment: Virágosan, számarháton és sírva. A Biblia írja, Hogy Nagypéntekre nem is gondolt, Csak ment, csak ment és a szíve szomj volt.

Be szép: pálmák napja holnap S a vér legenda megderül: Tán kerül Ezután is számaras ember Másokért küzdő szerelemmel. Hiszen úgy kell a számaráság.

A megváltásról gúnyosan éneklí egyik karácsonyi versében:

Orvendezél derék világ, Harsogjatok jó égi villik, Orvendezél derék világ, Te meg vagy váltva tudnillik.

A Szentleket azzal profanálja, hogy megteszi »Szent Lélek nevű Kereskedőnek, aki az általa megrendelt árut nem akarja beváltani. (Sz. Lélek karavánja. Ki látott engem.)

Általában ellensége volt a kereszténységnek. A »Ki látott engem« című kötet *Cyűlölet és harc* című karácsonyi énekében tajtékozva hirdeti a bosszút a »Krisztus-hydra« ellen:

Ma a bilincses milliónok Éhségnyavalyás, kínos élete gyászol S újra megátkoz téged, Csaldárd legenda, bethlehem jászol, Hazug fölkenység, ál szeretet... Ma bús fejünk álomra hajtva Enyhet álmodunk: piros bosszú népe Kél iszonyú rajban S lép a Krisztus-hydra ezer fejére, Megfizetni vad századokért.

Megrontóját látta a kereszténységben; lelke »pogány erejék«-nek és »vad, nagy-szerű rajongásának« megölőjét.

Vad, nagyszerű rajongást oltott Az Érnek partja én belém, Csupa pogányság volt a lelkem, Gondtalan vágy és vak remény... Paraszt Apollónak termettem, Ki dalos, erős és pogány, Ki szerettekve és dalolva Dől el az élet alkonyán.

Pogány erődtől, daltól, vágytól A lelkem immár nem buzog, Megöltek az evangelisták, Az életbölcsék, Krisztusok.
(A Krisztusok mártírja.)

Ezt a pogányság-kultuszt azóta többen tollukra vették és a nemzet életére alkalmazták. A gondolat nem volt új, nem magyar és nem is az Ady Endre fejében villant föl először. Az európai irodalomban Nietzsche tette népszerűvé.

Ady Nietzsche tanítványa volt. Nem mindenben, de gondolkodásának, világ-felfogásának igen lényeges elemeiben. Nietzsche azt mondotta: »Az Isten meghalt; de az is többször ismételt mondása, hogy az Isten, akiben valaha hitt, ő maga teremtette. Gyűlölte a kereszténységet. »Maradjatok, mondotta, hüségesek a földhöz. Ne higgyetek azoknak, akik földönföldi reményekről beszélnek. Az élet megvetői ők és mérgeztettek, terhe a földnek. Pusztuljanak!« Az eget és a megváltó

vércseppeket a betegek és nyavalyások fedezték föl.« A kereszténység az átkok átka; a legnagyobb belső romlottság; örök gyalázata az emberiségnek, mivel az alázatosság, szelidség, önmérséklet, könyörületesség s egyéb hasonló dolgok tanításával puhákká tette az embereket és rabszolgákat nevelt belőlük. A világnak vissza kell térnie a pogánysághoz. Új ember-típusra van szükség, amelynek fő sajátága az erő. Legnagyobb értékünk az élet, s hivatásunk az életnek lehető legteljesebb kiélése. Erre csak erős, bátor, az életet istenítő, korlátozást nem tűrő egyének alkalmasak. Ilyeneket kell nevelni s ez csupán a régi értékelési mód, a keresztény »rabszolgá« morál elvetése által válik lehetővé. »Becsüljétek fel újra minden dolog értékét.« Új morált kell teremteni: jó minden, ami erőből fakad, rossz, ami gyengeségből. Ez az »urik« morál, az új ember-típus, az »emberebb ember«, a »különb ember«, az »Uebermensch« morálja. »Ma az apró népség lett urrá: ezek mind megadást, szerénykedést, okosságot, szorgalmat prédikálnak és tekinteteket és apró erények satöbbijét... A mának ez urain kell diadalmaskodnotok, ezen az apró népségen: ezek az emberebb ember legnagyobb veszedelme. Gyűrjétek le az apró erényeket, az apró okosságokat, a porszem-tekinteteket, a szárnalmas kellemességeket, a »legtöb-bek boldogsága« filozófiáját.« A felebaráttal való törődés csak az apró emberek erénye. »Ne kíméld felebarátodat! Az ember olyan valami, amit le kell gyűrni.« A magatok utját járjátok. És hagyjátok a népet s a népeket a magokén.« Azok az énhozzám hasonlóak, akik magok szabják meg, hogy mit akarjanak és minden megadást elvetnek magoktól. Nietzsche materialista volt. »A gyermek azt mondja: test és lélek vagyok. Az öntudatra ébredt ember, a tudós így szól: Egészen és csakis test vagyok és semmi azon kívül.« Az ember céljait nem a lélektől kell tudakolni. »Az ép, egészséges test ösztönében és tisztában szól, mert földi célról beszél.« Hazugság, hogy a testi gyönyöröket kerülni kellene. »A gyönyör csak a fonnyadtak édes méreg, az oroszlanakaratnak, ellenkezőleg, a nagy szíverősítő.« »Akinék apái asszonyokkal, erős borokkal, vadkarokkal küzdöttek, mi volna, ha az ilyen férfi szüzességet követelne magától. Bolondság lenne. Nagyra tartom, ha az ilyen egy, két, három asszonynak ura.«

Nietzsche tudta, hogy tanai egy egész világ lelkiismeretébe ütköznek. A jövőtől várta győzelmét és tanítványait is ezzel biztatta. »Ti magánosai a mának, ti kiválók, ti egykor nép lesztok: belőletek, kik önmagotokat választottatok ki, lesz egykor a kiválasztott nép — és ebből az emberebb ember.« A piacon senki se hisz a fensőbb emberekben. Ha ott akartok beszélni, ám tegyétek; de a csöcselék hunyorgatni fog: mindnyájan egyenlők vagyunk.« »Ha nem akartok véget lenni és hajlíthatatlanok: hogyan tudnátok velem győzni?... Kemények legyetek!« Idegenek és guny tárgyai nekem a mostaniak, akikhez még nemrég a szívem vonzott: és számkivetve vagyok apáim, anyám honából. Most már csak gyermekeim honát szeretem, a még fölfedezettlent.« »Mi a haza, az apai hon! Arra irányuljon a kormányunk, amerre gyermekeink hona lesz.«

Adyt meghódították Nietzsche jól-rosszul magyarázott eszméi. 1902 március 23-án ezt írja a Nagyvárad Naplóban: »A világ a nagyoké és erősöké.« Ugyanott augusztus 3-án Nietzsche-t az ő legnagyobb emberei közé sorolja, akiknek emlékei közt olykor meg szeretne tisztulni »a szent hangulatok legszentebbjeiben.« Végre 1906-ban, az Új versekben, már egyenesen Zarathustrának nevezi magát és arról panaszkodik, hogy »a magyar tájon« hiába vágyott »nagy sorsra«.

Mocsaras rónán bércekre vágytam, Egy kis halomig hozott a lábam. Forró, szűz lelkünk rakjuk a sutra, Lalla, lalla, Be megjártad itt, óh Zaratusztra.
(Enek a porban.)

De legjobban megtetszik a nagy hatás magában erkölcsi felfogásában. Itt a felebaráti szeretet mellőzésén kívül sajátjává tette Nietzsche tagadásainak, »átértékelés«-einek teljes skáláját: mondjuk: egész satanizmusát.

Ady Endre pályáján és költészetén

egyaránt vörös fonálként fut végig az élet-istenítés, az élet szertelen szerelme. A költő olthatatlan, kielégülést nem ismerő szomjúsággal áhítja az élet gyönyörreit, vagy mint ő mondja: az élet piros csodáit.

Lentről nézem és terebélyed Piros csodákkal rakott élet... Nem áhított így soha senki, Nem tud téged más így szeretni.

(Sírás az életja alatt. Vér és ar.)

Szereti az életet, »mindeneken fölülvaló«-nak tartja (Életesnek látom magamat. Nyugat, 1915. 571. l.) és retteg a haláltól, mint az életérzés megszűnésétől. Ezért még a betegséget és fájdalmakat is föléje helyezi az elmulásnak és a legdicsőbb halálért sem hajlandó lemondani az életéről.

Akárhogy, de el nem múlni, Akárhogy, de létezni még; Inkább feledten megfakulni, Mint egy ragyogó szép Halál Dicsőséges karjaiba hullni.

(Akármilyen csúnya életet. M. tít. v.)

Nem ismer egyéb életcél, mint az élet lehető kiélését és az életérzés fokozását: kiélvezni minden gyönyört és betölteni vágyait korlátlanul, minden irányban.

Kihálom a testem és lelkem, Kinyargalom rest-magammat, Valami tán marad, Vagy tán nem is marad, De nem marad végtalan óram. A titkos Élet szívvel szór rám Fényekkel töltött fényeket, Csak neked, Csak neked élek, csak neked Vágy, és anyádnak, aki: Élet.

(Föl, föl, Uram. Ki lát. eng.)

Világos, ez az életbölcsesség a legszöge-sebb ellentéte a régi »polgári« és keresztény felfogásnak. A krisztusi tanok tiltakoznak ellene, hogy az emberi élet célja pusztán földi örömök keresése lehessen és a hedonizmus szélsőségeit még az antik idők nemesebb és kiválóbb szellemei sem helyeselték. Az élet szerete és megbecsülése elfogadott törvénye majd minden komoly filozófiának, de emberi ész és isteni törvény egyaránt különbséget tesznek vágy és vágy, gyönyör és gyönyör, kielégülés és kielégülés között. Vannak nemes és magasatos vágyak és gyönyörök s vannak nemtelenek és bűnösök is egyuttal. Viszont az embernek uralkodnia kell vágyain; mert a bűnös és zabolátlan vágy egyaránt veszedelembe és kárhozatba sodor bennünket.

Ady ezzel a felfogással szemben a lehető leggyökeresebb »átértékelés«-t képviseli. Nem lehet válogató: mint az Életpantheizmus apostolának minden ösztön, vágy, érzés, gondolat, akarás, cselekedet, tárgy és ember Isten megnyilatkozása; tehát amit az Élet produkál, ártatlanság és fajtalanság, hazugság és igazmondás, emberszeretet és gyilkosság, bűn és jóság, angyal és ördög — egyformán szent és isteni. Viszont mint az »élet« imádjának az élet minden alakját egyaránt tisztelben kell tartania:

Mindenki szent, ki életet nyer, Mindenki fia és mindenki atya... És egyformán szent minden élet, Magvető, vagy rothadt, csírátlan semmi.

(Vezeklő vigadozás szoltára. Szer. ha szer.)

Nem ismer tilos vágyakat és élvezeteket. Az egész életet akarja, úgy ahogy van, mindenestül:

Hajh, Élet, hajh, Én nem akartam feledet, Ten-egészedet vártam én, Egész javunkat, Egész kárunk.

(Hajh, Élet, hajh. Menek. élet.)

Gúnyolja és korholja azokat, akik az életet »csak félig élik«, mivel félnek a bűntől és a következményektől, mértéket tartanak és a lehetőségeket latolgatják, a helyett, hogy merészen folyást engednének kívánságaiknak.

Az »átértékelésben« kétségtelenül legnagyobb szerep jutott a hatodik parancsolatnak. Ady érzi ki természetét volt, e mellett folytonos kicsapongásai szenvedélyét egész a betegségig fokozták. A szerelmet, érzi vágyainak kielégítését, tartotta fő-fő hivatásának, mely előtt minden egyéb törekvése háttérbe szorult (vö. a *Vízó a lápon* című költ. befejezését), s életének nagyrésze nem egyéb örökös életvetvágynak kielégítésénél, a horatiusi »causa belli teterrima« hajszolásánál, fertőző-fertőző bukdácsolásnál. Ezt az anyagi szeretezést hirdette szerelmi költeményeiben is, az igazság és őszinteség nevében tiltakozva a régi költők felfogása ellen, akik a szerelmet mint ideális érzelmet ünnepele.

Akarom, hogy végre valaki meg merje Mondani: nem a szív a csók fejedelme S nem a csók a tető, s nem a csók a minden, Mint kötelezetétek hazudni a rimben.

(A szerelem époszából. Mind. tít. v.)

A keresztény morál a legsúlyosabb bűnök közé sorozza a paráznaságot. Ady »szent éhség«-nek kiáltja kéjszövargását (*Mai asszonyok udvarában*. Szer. h. szer.), »szent muzsikának« (*Kiürített ágyasház*. Mag. szerelme), »megégett muzsikának« (*Vén csavargó*. Menek. él.) a kéj líhe-gését, és szent dolognak mond minden tizes és mámoros szerelme.

Szent kéj a csók, és szent az élet, A pázrás végtelen sora...

(A csókok átka, Új versek.)

A »Minden titkok versei« egy minden másnál tisztább és fehérebb életéről beszél, amely nem ismert egyéb kötelességet, mint a vérnek és paráznaságnak szolgálását.

Akárhol s bárkiért vágyódásba estem, Vértáztata nyomom Párisban vagy Pesten Mindig önnön vérem és soha a másé, Soha a levésé, mindig a mulásé. De voltam bárkinél tisztább és fehérebb, Voltam engedelmes gyermeke a vérnek.*

(A szerelem époszából.)

A költő egyáltalán nem tartotta utálatosnak ezt a pusztá kéjelgésért való örökös kéjelgést. A modern emberiséget satnyának tekintette, azonban ennek szerinte nem a feslettség s egyéb bűnök az okai, hanem az, hogy a vad, dühös pázások megritkultak (*A csókok átka*). Viszont a jövő érdekében fényes reményeket fűz a »legszenyebb csókhoz«, a »proletárok szent csókjához«, a »vörös égi rózsához«, melyet a Ma elvet: a szabad-szerelmehez. Az a véleménye, hogy az élet meg fog tisztulni a sok szerelemtől, az emberek egyenlőkké lesznek általa, még a kóbor utcai »csókos lény« se lesz többé megvetett pária.

Büszke úr, ember lesz Minden csókos lény is, A kóbor szegény is... Egy-egy isten lesz majd Minden földi ember Telve szerelemmel.

(A legszenyebb csók. Illés szek.)

Nem tudta és nem akarta az embereket fölemelni, tehát lealacsonyította őket egymáshoz. A férfinak csak a hímét, a nőben, még a legtisztább gyermekben is, csak a nőstényt, »Szent Hágárnak lyánya«-it látta.

Leköppöm és csókolom őket, Ók: a semmisség és a világ...
(Hágár oltára. Szer. ha szer.)

Mit vár Magyarország Olaszországtól.

Olasz újságíró beszélgetése Herczeg Ferencel.

A *Popolo d'Italia* november 23-iki szá-mában egy olasz újságíró hosszú cikkben számol be arról a beszélgetésről, melyet Herczeg Ferencel folytatott Abbáziában. Herczeg Ferenc kimerítően nyilatkozott a Rothermere akciójáról, a Reviziós-Ligáról, a kis-antantrol. Az olasz újságírónak arra a kérdésére, hogy Magyarország mit vár Olaszországtól, Herczeg Ferenc a következőket válaszolta:

— A fiatal Olaszországnak csak a szabadság és a jogok elérésére voltak háborúi: ez azt mutatja, hogy ez a két eszme uralkodik az olasz lelkeken. Ha gyenge szavaim el tudnának jutni azok lelkéhez, akik mellükben új Olaszország szívét érzik lüktetni, én ezt mondanám nekik: — Ti most az igazi hatalom felé haladtok. Olyan vezérek van, aki nem ismer sem akadályt, sem nehézséget. Feladatotok az, hogy a pusztulástól mentsetek az európai civilizációt mert a fehér fajok méregtől szenvednek. lelkükben a hideg és önző materializmus a jogérzetet őrli meg. A magyar nemzet krízise nemcsak egy nép krízise, de egy az egész európai civilizációt támadó betegség tünete. Segítsetek nekünk és segíteni fogtok egy népet, melynek száz hibája és tökéletlensége is lehet, de amely nem ismeri a halátlanságot és a becselenséget.

— És milyen formában kellene ennek a segítségnek megnyilvánulnia?

— Olasz politikusoknak és újságíróknak saját szemükkel kellene tanulmányozniok, hogy miről van szó és miben lehetnének segítségünkre. Nem szabad hinniök senkinek: sem nekünk, sem ellenfeleinknek. Jöjjenek Magyarországra, hogy az igazságról meggyőződjenek. Nem szabad hinniök másnak, mint a megfigyeléseken és a tényeken át megérett meggyőződésnek. Én egy szakemberekből álló politikus bizottságot ajánlok.

* A cinikus vallomást vö. az »Új versek« *Elűzött a földem* című versével.